

Unifikacja

Jerzy Pogonowski

Zakład Logiki i Kognitywistyki UAM
www.kognitywistyka.amu.edu.pl
<http://logic.amu.edu.pl/index.php/Dydaktyka>
pogon@amu.edu.pl

MDTiAR 8xii2015

Plan na dziś:

- Opiszemy procedurę *unifikacji*.
 - Poznamy regułę rezolucji dla logiki pierwszego rzędu.
 - Podamy reguły dla metody tablic analitycznych ze zmiennymi wolnymi.
-
- Sformułujemy kilka twierdzeń metalogicznych dotyczących unifikacji i rezolucji w logice pierwszego rzędu.
 - Pobawimy się przykładami dowodów rezolucyjnych w logice pierwszego rzędu.

- *Podstawieniem* nazywamy każdą funkcję σ ze zbioru wszystkich zmiennych w zbiór wszystkich termów, która jest funkcją identycznościową prawie wszędzie, tj. dla wszystkich, oprócz skończonej liczby, zmiennych.
- Zapis: $\{x_1 \mapsto t_1, \dots, x_n \mapsto t_n\}$ oznacza podstawienie termów t_i za zmienne x_i ($1 \leq i \leq n$).

Jeśli σ jest podstawieniem, a E wyrażeniem (termem lub literałem), to $E\sigma$ definiujemy przez indukcję:

- $E\sigma = x\sigma$, gdy E jest zmienną x ,
- $E\sigma = f(t_1\sigma, \dots, t_n\sigma)$, gdy E jest termem złożonym $f(t_1, \dots, t_n)$,
- $E\sigma = R(t_1\sigma, \dots, t_m\sigma)$, gdy E jest literałem pozytywnym $R(t_1, \dots, t_m)$,
- $E\sigma = \neg R(t_1\sigma, \dots, t_m\sigma)$, gdy E jest literałem negatywnym $\neg R(t_1, \dots, t_m)$.

Podstawienia

- Dziedziną podstawienia σ jest zbiór: $dm(\sigma) = \{x : x\sigma \neq x\}$, a przeciwdziedziną (zbiorem wartości) podstawienia σ jest zbiór: $rg(\sigma) = \bigcup_{x \in dm(\sigma)} \{x\sigma\}$.
- Jeśli S jest zbiorem wyrażeń, a σ podstawieniem, to przez $S\sigma$ oznaczać będziemy zbiór $\{E\sigma : E \in S\}$.
- Ponieważ podstawienia są funkcjami, więc można na nich wykonywać operację złożenia. Zapis $E\sigma\theta$, gdzie E jest dowolnym wyrażeniem, należy odczytywać: wynik podstawienia złożonego $\sigma\theta$ na wyrażeniu E .
- Przy tym, wartość tę należy rozumieć jako wynik operacji $(E\sigma)\theta$.

Podstawienia

- Niech $\theta = \{x_1 \mapsto t_1, \dots, x_n \mapsto t_n\}$ oraz $\sigma = \{y_1 \mapsto s_1, \dots, y_m \mapsto s_m\}$.
Wtedy $\theta\sigma$ jest podstawieniem:

$$\{x_i \mapsto t_i\sigma : x_i \in dm(\theta) \wedge x_i \neq t_i\sigma\} \cup \{y_j \mapsto s_j : y_j \in dm(\sigma) - dm(\theta)\}$$

(czyli stosujemy σ do termów t_i otrzymanych w θ [wykluczając $x_i \mapsto x_i$], a potem dodajemy z σ podstawienia dla tych zmiennych, którym θ nie nadaje wartości).

- Podstawienie *puste* ϵ jest elementem neutralnym tej operacji, tj.
 $\theta\epsilon = \epsilon\theta = \theta$.

- Operacja złożenia jest łączna, ale nie jest przemiennea.
- Rozważmy przykładowe obliczenie złożenia podstawień:

Rozważmy literał $E: P(x, y, w, u)$ oraz podstawienia (tu a, b, c stałe):

- $\theta = \{x \mapsto f(y), y \mapsto g(z), w \mapsto v\}$
- $\sigma = \{x \mapsto a, y \mapsto b, z \mapsto f(y), v \mapsto w, u \mapsto c\}$

- $E\theta = P(f(y), g(z), v, u)$
- $(E\theta)\sigma = P(f(b), g(f(y)), w, c)$

Obliczamy złożenie $\theta\sigma$ (skrót zamna czytają: zamieniamy na):

- x zamna $f(y)$, potem y zamna b , czyli $x \mapsto f(b)$
- y zamna $g(z)$, potem z zamna $f(y)$, czyli $y \mapsto g(f(y))$
- w zamna v , potem v zamna w , czyli opuszczamy $w \mapsto w$
- w $E\theta$ nie ma x , więc $x \mapsto a$ nie działa
- θ nie zmienia u , więc zostaje $u \mapsto c$

Tak więc: $\theta\sigma = \{x \mapsto f(b), y \mapsto g(f(y)), u \mapsto c, z \mapsto f(y), v \mapsto w\}$

Na czym polega uzgadnianie?

- Niech $S = \{E_1, \dots, E_n\}$ będzie zbiorem wyrażeń. Powiemy, że podstawienie σ jest *unifikatorem* dla S , gdy:

$$E_1\sigma = E_2\sigma = \dots = E_n\sigma.$$

Zbiór S jest *uzgadnialny*, jeśli istnieje unifikator dla S .

- Unifikator θ dla S jest *najbardziej ogólnym unifikatorem* (*most general unifier*, w skrócie: *mgu*), gdy dla każdego unifikatora σ dla S istnieje podstawienie λ takie, że $\theta\lambda = \sigma$.
- Podstawienie λ *przemianowuje zmienne*, jeśli $dm(\lambda) = rg(\lambda)$. Dla przykładu:
 - podstawienie $\{x \mapsto y, y \mapsto z, z \mapsto x\}$ przemianowuje zmienne,
 - podstawienia: $\{x \mapsto y\}$ oraz $\{x \mapsto z, y \mapsto z\}$ nie przemianowują zmiennych.

Uzgadnianie

- Jeśli $\lambda = \{x_1 \mapsto y_1, \dots, x_n \mapsto y_n\}$ jest podstawieniem przemianowującym zmienne, to podstawieniem do niego *odwrotnym* jest podstawienie $\lambda^{-1} = \{y_1 \mapsto x_1, \dots, y_n \mapsto x_n\}$. Oczywiście, jeśli λ przemianowuje zmienne, to λ^{-1} też.
- Można dowieść, że jeśli θ oraz ψ są najbardziej ogólnymi unifikatorami dla S , to istnieją podstawienia przemianowujące zmienne σ oraz λ takie, że: $S\theta\sigma = S\psi$ oraz $S\theta = S\psi\lambda$.
- Dwa podstawienia są równe, symbolicznie $\sigma = \theta$, jeśli $x\sigma = x\theta$ dla każdej zmiennej x . Mówimy, że σ jest *bardziej ogólne* niż θ , symbolicznie $\sigma \preceq \theta$, jeżeli istnieje λ takie, że $\theta = \sigma\lambda$. Relacja \preceq jest częściowym porządkiem. Relacja $\doteq = \preceq \cap \preceq^{-1}$ jest oczywiście równoważnością. Można udowodnić, że $\sigma \doteq \theta$ wtedy i tylko wtedy, gdy istnieje podstawienie λ przemianowujące zmienne takie, że $\sigma = \theta\lambda$.

Uzgadnianie

Dla przykładu, niech $\sigma_1 = \{x \mapsto f(g(a, h(z))), y \mapsto g(h(x), b), z \mapsto h(x)\}$ oraz $\sigma_2 = \{x \mapsto f(g(x, y)), y \mapsto g(z, b)\}$. Wtedy σ_2 jest bardziej ogólne niż σ_1 , ponieważ $\sigma_1 = \sigma_2\tau$, gdzie $\tau = \{x \mapsto a, y \mapsto h(z), z \mapsto h(x)\}$.

Jeśli unifikator σ dla zbioru S ma tę własność, że dla dowolnego unifikatora τ dla S dziedzina $dm(\sigma)$ nie ma więcej elementów niż dziedzina τ , to σ nazywamy unifikatorem *minimalnym* dla S . Dla przykładu, jeżeli $S = \{x, f(y)\}$, to podstawienia $\sigma = \{y \mapsto x, x \mapsto f(x)\}$ oraz $\tau = \{x \mapsto f(y)\}$ są oba najbardziej ogólnymi unifikatorami dla S , ale tylko τ jest unifikatorem minimalnym dla S .

Można podać definicję mgu także w terminach porządku \preceq . Mianowicie σ jest najbardziej ogólnym unifikatorem (mgu) dla zbioru wyrażeń S , gdy $\sigma \preceq \theta$ dla każdego unifikatora θ dla S . Obie podane definicje są równoważne: $\sigma \preceq \theta$ dla każdego unifikatora θ dla S wtedy i tylko wtedy, gdy dla każdego unifikatora θ dla S istnieje podstawienie λ takie, że $\theta = \sigma\lambda$.

Przykład 1

Czy zbiór $\{ f(a, x), f(y, b) \}$ jest uzgadnialny, tj. czy można dokonać takiego podstawienia zmiennych, aby otrzymać z tych obu termów jeden i ten sam term? Tak, wystarczy dokonać podstawienia σ :

- $x \mapsto b$
- $y \mapsto a$.

Wtedy $f(a, x)\sigma = f(a, b)$ oraz $f(y, b)\sigma = f(a, b)$. Podstawienie $\{x \mapsto b, y \mapsto a\}$ nie jest w tym przypadku mgu dla rozważanego zbioru termów. Najbardziej ogólnym unifikatorem dla tego zbioru jest podstawienie $\theta = \{x \mapsto y\}$, ponieważ dla dowolnego podstawienia $\sigma = \{x \mapsto t, y \mapsto t\}$ mamy: $\sigma = \theta\{y \mapsto t\}$.

Natomiast w przypadku termów $f(a, x)$ oraz $f(x, b)$ nie istnieje podstawienie zmiennych, po dokonaniu którego otrzymalibyśmy jeden i ten sam term.

Przykłady 2 i 3

Ani zbiór $\{P(x, a), P(b, c)\}$ ani zbiór $\{P(f(x), z), P(a, w)\}$ nie jest uzgadnialny, co powinno być oczywiste.

Niech $S_1 = \{P(x, c), P(b, c)\}$ oraz $S_2 = \{P(f(x), y), P(f(a), w)\}$. Wtedy zarówno S_1 jak i S_2 są uzgadnialne. Unifikatorem dla S_1 jest podstawienie $x \mapsto b$. Nadto, jest to jedyny unifikator dla S_1 . Zbiór S_2 ma natomiast wiele różnych unifikatorów, np.:

- $\theta = \{x \mapsto a, y \mapsto w\}$,
- $\sigma = \{x \mapsto a, y \mapsto a, w \mapsto a\}$,
- $\psi = \{x \mapsto a, y \mapsto b, w \mapsto b\}$.

W tym przypadku θ jest mgu dla S_2 .

Przykład 4

- 1 $S_1 = \{f(x, g(x)), f(h(y), g(h(z)))\}$
- 2 $S_2 = \{f(h(x), g(x)), f(g(x), h(x))\}$.

Pokażemy, że S_1 jest uzgadnialny, natomiast S_2 nie jest.

- W każdym z obu powyższych przypadków wszystkie literały rozpoczynają się od symbolu funkcyjnego f . Gdyby poszczególne literały (w S_1 lub w S_2) rozpoczynały się od różnych symboli funkcyjnych, to stosowne zbiory nie byłyby uzgadnialne, ponieważ podstawienia dotyczą jedynie zmiennych.
- W każdym z rozważanych przypadków f jest dwuargumentowym symbolem funkcyjnym. Trzeba zatem przyjrzeć się pierwszemu i drugiemu argumentowi f . Jeśli uda się znaleźć podstawienie, które będzie uzgadniać oba te argumenty, to tym samym znajdziemy unifikator dla rozważanego zbioru literałów.

Przykład 4: zbiór $S_1 = \{f(x, g(x)), f(h(y), g(h(z)))\}$

- pierwszymi argumentami f są: x i $h(y)$,
- drugimi argumentami f są: $g(x)$ i $g(h(z))$.

Aby uzgodnić pierwsze argumenty (w najbardziej ogólny sposób) powinniśmy dokonać podstawienia $x \mapsto h(y)$. Wtedy drugie argumenty literałów w S_1 przybiorą postać: $g(h(y))$ oraz $g(h(z))$, odpowiednio. Pierwszym miejscem, w którym różnią się te drugie argumenty jest wystąpienie y . Możemy uzgodnić drugie argumenty poprzez podstawienie $y \mapsto z$. Otrzymujemy wtedy jeden i ten sam literał dla drugich argumentów: $g(h(z))$. To podstawienie zastosować trzeba także do pierwszych argumentów, dla których otrzymujemy wtedy: $h(z)$. Ostatecznie mamy następujące wyrażenie, takie samo dla pierwszego i drugiego literału występującego w S_1 : $f(h(z), g(h(z)))$. Unifikatorem poszukiwanym dla uzgodnienia zbioru S_1 jest więc złożenie podstawień: $\{x \mapsto h(y)\}$ oraz $\{y \mapsto z\}$.

Przykład 4: zbiór $S_2 = \{f(h(x), g(x)), f(g(x), h(x))\}$

W przypadku zbioru S_2 mamy następujące wartości dla pierwszych oraz drugich argumentów f :

- pierwszymi argumentami f są: $h(x)$ i $g(x)$,
 - drugimi argumentami f są: $g(x)$ i $h(x)$.
-
- Dla pierwszych argumentów f pierwszym symbolem, którym się one różnią, jest symbol funkcyjny, a nie zmienna.
 - Tak więc, próba ich uzgodnienia kończy się niepowodzeniem.
(Podobnie dla drugich argumentów, ale to już bez znaczenia, ponieważ pierwsze argumenty nie mogą zostać uzgodnione.)
 - Widzimy zatem, że S_2 nie jest uzgadnialny.

Przykład 5

Niech $S = \{R(f(g(x)), a, x), R(f(g(a)), a, b), R(f(y), a, z)\}$. Pokażemy, że S nie jest uzgadnialny.

Każdy z literałów w S rozpoczyna się od ciągu symboli $R(f($. W drugim z literałów następuje potem $g(a)$, a w trzecim zmienna y . Term $g(a)$ nie zawiera zmiennej y . Podstawiamy $y \mapsto g(a)$:

$\{R(f(g(x)), a, x), R(f(g(a)), a, b), R(f(g(a)), a, z)\}$. Mamy więcej niż jeden literał. Teraz wszystkie literały rozpoczynają się od ciągu symboli $R(f(g($. W pierwszym z literałów jest dalej zmienna x , a w drugim term a , który nie zawiera x . Podstawiamy $x \mapsto a$ i otrzymujemy:

$\{R(f(g(a)), a, a), R(f(g(a)), a, b), R(f(g(a)), a, z)\}$.

W dalszym ciągu mamy więcej niż jeden literał. Każdy literał rozpoczyna się teraz od ciągu symboli $R(f(g(a), a$. W pierwszym literale mamy dalej term a , natomiast w drugim term b . Żaden z tych termów nie jest zmienną, a więc nie ma podstawienia, które uzgadniałoby te termy. W konsekwencji, wyjściowy zbiór S nie jest uzgadnialny.

Przykład 6

Zbiór $\{P(x, y), P(x, f(y))\}$ nie jest uzgadnialny. Niezależnie od tego, co podstawimy za zmienne x oraz y , w drugim literale jest jedno więcej wystąpienie symbolu f niż w pierwszym.

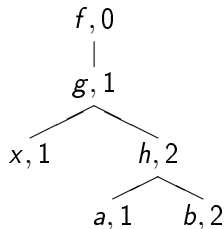
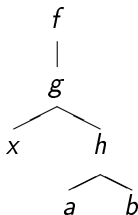
- Powyższe przykłady (zaczepnięte z: Baader, Snyder 2001, Hedman 2004 oraz Nerode, Shore 1997) dobrane są tak, aby zilustrować algorytmiczny sposób odnajdywania mgu dla zbioru literałów (lub pokazania, że zbiór literałów nie jest uzgadnialny).
- W tym celu potrzebne będą jeszcze następujące definicje.

Unifikacja: pojęcia pomocnicze

Niech S będzie skończonym niepustym zbiorem wyrażeń. *Zbiorem niezgodności* (niektórzy używają terminu: *para niezgodności*) dla S nazywamy każdy dwuelementowy zbiór wyrażeń $\{E_1, E_2\}$ taki, że symbole (funktory) główne w E_1 i E_2 są różne oraz E_1 i E_2 występują na tych samych pozycjach jako podwyrażenia dwóch wyrażeń w S . Dla przykładu, gdy $S = \{x, g(a, y, u), g(z, b, v)\}$, to zbiorami niezgodności dla S są: $\{a, z\}, \{y, b\}, \{u, v\}, \{x, g(a, y, u)\}, \{x, g(z, b, v)\}$

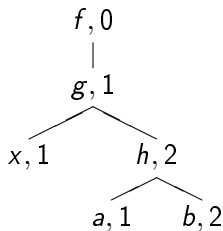
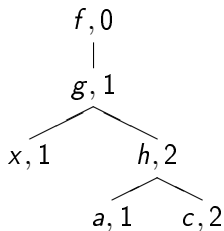
Zbiory niezgodności łatwo sobie wyobrazić, gdy uwzględnimy syntaktyczną budowę termów. Termy możemy traktować jako *drzewa znakowane*. Przy tym, znakowanie wierzchołków takiego drzewa może uwzględniać, oprócz poszczególnych symboli występujących w termie, także *pozycje* tych symboli w termie (np. numer argumentu funktora). Dla przykładu, term $f(g(x, h(a, b)))$ ma następujące reprezentacje:

Term $f(g(x, h(a, b)))$:

Lewe drzewo to po prostu drzewo syntaktyczne termu $f(g(x, h(a, b)))$. W drzewie prawym zaznaczono pozycje poszczególnych argumentów.

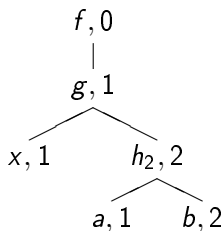
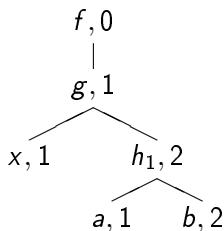
Zbiory niezgodności

Zbiór niezgodności: $\{c, b\}$.

Zwróćmy uwagę, że do c prowadzi w powyższych drzewach taka sama droga, jak do b , a mianowicie droga: $(f, 0), (g, 1), (h, 2)$.

Zbiory niezgodności

Zbiór niezgodności: $\{h_1(a, b), h_2(a, b)\}$.

Zwróćmy uwagę, że do $h_1(a, b)$ prowadzi w powyższych drzewach taka sama droga, jak do $h_2(a, b)$, a mianowicie droga: $(f, 0), (g, 1)$.

Unifikacja: pojęcia pomocnicze

Jeśli S jest skończonym zbiorem wyrażeń takim, że jednym z jego zbiorów niezgodności jest $\{x, t\}$ (gdzie x jest zmienną, a t termem nie zawierającym zmiennej x), to mówimy, że $S\{x \mapsto t\}$ jest otrzymany z S przez *eliminację zmiennej względem* $\{x \mapsto t\}$. Dowodzi się, że:

- Jeśli σ jest unifikatorem dla S , a D jest jednym ze zbiorów niezgodności dla S , to:
 - σ jest unifikatorem dla D ,
 - każdy element D jest termem,
 - jednym z elementów D jest zmienna, która nie występuje w drugim elemencie D .
- Niech σ będzie unifikatorem dla zbioru S zawierającego co najmniej dwa elementy i niech $\{x, t\}$ będzie zbiorem niezgodności takim, że $x \neq x\sigma$. Jeśli $\tau = \sigma - \{x \mapsto x\sigma\}$, to $\sigma = \{x \mapsto t\}\tau$.

Unifikacja: pojęcia pomocnicze

Niech S będzie dowolnym skończonym zbiorem wyrażeń (termów lub formuł) bez kwantyfikatorów i niech V_S będzie zbiorem wszystkich zmiennych występujących w S . Dowodzi się, że:

- Jeśli S jest uzgadnialny, to uzgadnialny jest też każdy zbiór otrzymany z S przez eliminację zmiennych.
- Przez eliminację zmiennych można z S otrzymać jedynie skończenie wiele zbiorów.
- Jeśli S' otrzymano z S przez eliminację zmiennych względem $\{x \mapsto t\}$, to moc zbioru S' jest mniejsza niż moc S oraz $V_{S'} = V_S - \{x\}$.
- Przechodnie domknięcie relacji zachodzącej między zbiorami S' i S wtedy i tylko wtedy, gdy S' jest otrzymany (w jednym kroku) z S przez eliminację zmiennej, jest ufundowane, tj. nie istnieją nieskończone ciągi zbiorów otrzymywanych przez kolejne eliminacje zmiennych.

Definicja *obliczonego unifikatora* ma postać indukcyjną (względem mocy dziedziny unifikatora):

- 1 \emptyset jest (jedynym) obliczonym unifikatorem dla dowolnego jednoelementowego zbioru wyrażeń bez kwantyfikatorów.
- 2 Jeśli podstawienie σ takie, że moc $dm(\sigma)$ równa jest n jest obliczonym unifikatorem dla skończonego zbioru S' oraz S' można otrzymać z S przez eliminację zmiennej względem $\{x \mapsto t\}$, to podstawienie $\sigma \cup \{x \mapsto t\sigma\} = \{x \mapsto t\}\sigma$ o mocy dziedziny równej $n + 1$ jest obliczonym unifikatorem dla S .

Można udowodnić (zob. np. Letz 1999, strona 162), że:

- 1 Jeśli zbiór S jest uzgadnialny, to σ jest minimalnym unifikatorem dla S wtedy i tylko wtedy, gdy σ jest obliczonym unifikatorem dla S .
- 2 Jeśli zbiór S jest uzgadnialny, to obliczony unifikator dla S jest najbardziej ogólnym unifikatorem dla S .

Unifikacja: pojęcia pomocnicze

Dla sformułowania algorytmu unifikacji użyteczne będzie następujące pojęcie. Niech S będzie skończonym niepustym zbiorem wyrażeń. Traktujemy S jako zbiór uporządkowany liniowo. Znajdujemy pierwszą (z lewej) pozycję, na której nie wszystkie elementy S mają ten sam symbol. Zbiór podwyrażeń każdego wyrażenia $E \in S$, które zaczynają się od tej pozycji jest oznaczamy przez $D(S)$.

W Przykładzie 4 powyżej rozważaliśmy zbiory:

$S_1 = \{f(x, g(x)), f(h(y), g(h(z)))\}$ oraz

$S_2 = \{f(h(x), g(x)), f(g(x), h(x))\}$. Mamy tutaj: $D(S_1) = \{x, h(y)\}$ oraz $D(S_2) = \{h(x), g(x)\}$.

Dla $S_1\{x \mapsto h(y)\}$ mamy:

$D(S_1\{x \mapsto h(y)\}) = D(\{f(h(y), g(h(y))), f(h(y), g(h(z)))\}) = \{y, z\}$.

Zauważmy, że dowolny unifikator zbioru wyrażeń S musi uzgadniać zbiór $D(S)$.

Struktura algorytmu unifikacji

Pojęcie unifikacji odnaleźć można już w pracach Herbranda. Podaje on również nieformalny opis algorytmu unifikacji, choć bez dowodu jego poprawności. Sam termin *unifikacja* po raz pierwszy został użyty przez J.A. Robinsona, który wykorzystywał pojęcie unifikacji w badaniach reguły rezolucji oraz pokazał, że uzgadnialny zbiór termów ma mgu i podał algorytm znajdowania tego mgu.

W wielu podręcznikach przedstawiany jest następujący algorytm unifikacji

⌘. Niech dany będzie zbiór literałów S języka pierwszego rzędu. Próba jego unifikacji polega na znalezieniu ciągu podstawień, których złożenie jest mgu dla S lub orzeczeniu, że S nie jest uzgadnialny, w przypadku gdy taki ciąg nie istnieje.

Struktura algorytmu unifikacji

Krok 0. Niech $S_0 = S$ oraz $\sigma_0 = \epsilon$.

Krok $k + 1$. Jeśli zbiór S_k ma tylko jeden element, to algorytm kończy pracę: złożenie $\sigma_0\sigma_1 \dots \sigma_k$ jest mgu dla S .

W przeciwnym przypadku sprawdzamy czy istnieje zmienna x oraz term t nie zawierający zmiennej x takie, że $x \in D(S_k)$ oraz $t \in D(S_k)$:

- Jeśli nie, to algorytm kończy pracę: S nie posiada mgu.
- Jeśli tak, to niech x oraz t będą najmniejszą taką parą termów (w ustalonym porządku termów). Niech $\sigma_{k+1} = \{x \mapsto t\}$ oraz $S_{k+1} = S_k\sigma_{k+1}$ i przechodzimy do kroku $k + 2$.

Przykład 7:

Niech:

$$S = \{P(f(y, g(z)), h(b)), P(f(h(w), g(a)), u), P(f(h(b), g(z)), y)\}.$$

Krok 0. $S = S\epsilon = S_0\sigma_0$.

Krok 1. S_0 nie jest zbiorem jednoelementowym. Mamy:

$D(S_0) = \{y, h(w), h(b)\}$. W zależności od określenia uporządkowania termów, są dwie możliwości dla σ_1 :

- $\sigma_1 = \{y \mapsto h(w)\}$,
- $\sigma_1 = \{y \mapsto b\}$.

Przypuśćmy, że wybierzemy pierwszą możliwość. Jeśli $\sigma_1 = \{y \mapsto h(w)\}$,

to: $S_1 = S_0\sigma_1 =$

$$\{P(f(h(w), g(z)), h(b)), P(f(h(w), g(a)), u), P(f(h(b), g(z)), h(w))\}$$

Przykład 7

Krok 2. Mamy: $D(S_1) = \{w, b\}$, więc niech $\sigma_2 = \{w \mapsto b\}$. Wtedy:

$$S_2 = S_1\sigma_2 =$$

$$\{P(f(h(b), g(z)), h(b)), P(f(h(b), g(a)), u), P(f(h(b), g(z)), h(b))\}$$

Krok 3. Mamy $D(S_2) = \{z, a\}$, a więc $\sigma_3 = \{z \mapsto a\}$. Wtedy:

$$S_3 = S_2\sigma_3 =$$

$$\{P(f(h(b), g(a)), h(b)), P(f(h(b), g(a)), u), P(f(h(b), g(a)), h(b))\}$$

Krok 4. Mamy $D(S_3) = \{u, h(b)\}$. Wtedy $\sigma_4 = \{u \mapsto h(b)\}$ i

$$\text{otrzymujemy: } S_4 = S_3\sigma_4 =$$

$$\{P(f(h(b), g(a)), h(b)), P(f(h(b), g(a)), h(b)), P(f(h(b), g(a)), h(b))\}$$

Krok 5. S_4 jest zbiorem jednoelementowym, a mgu dla S_4 jest:

$$\begin{aligned} \sigma_1\sigma_2\sigma_3\sigma_4 &= \{y \mapsto h(w)\}\{w \mapsto b\}\{z \mapsto a\}\{u \mapsto h(b)\} = \\ &= \{y \mapsto h(b)\}\{w \mapsto b\}\{z \mapsto a\}\{u \mapsto h(b)\}. \end{aligned}$$

Poprawność algorytmu

Można udowodnić, że opisany wyżej algorytm \mathfrak{A} jest poprawny:

Twierdzenie. Dla dowolnego zbioru S algorytm \mathfrak{A} kończy pracę w pewnym kroku $k + 1$ podając prawidłową odpowiedź, tj.:

- albo S nie jest uzgadnialny, albo
- $\psi = \sigma_0 \sigma_1 \dots \sigma_k$ jest mgu dla S .

Opracowano cały szereg bardziej subtelnych algorytmów (zob. pozycje podane w bibliografii).

Przypominamy:

- 1 Literał pozytywny: formuła atomowa.
- 2 Literał negatywny: negacja formuły atomowej.
- 3 Literały komplementarne: para wzajem sprzecznych literałów.
- 4 Klauzula: (uogólniona) alternatywa literałów.
- 5 Klauzula pusta: pusta alternatywa, oznaczana np. \square .
- 6 Klauzula Hornowska: klauzula zawierająca co najwyżej jeden literał pozytywny.
- 7 Klauzula programowa: klauzula z dokładnie jednym literałem pozytywnym.
- 8 Reguła: klauzula programowa zawierająca jakieś literały negatywne.
- 9 Fakt: klauzula programowa bez literałów negatywnych.
- 10 Klauzula celowa: klauzula bez literałów pozytywnych.
- 11 Program: zbiór klauzul programowych (reguł lub faktów).

Reguła rezolucji

- Klauzule (w języku pierwszego rzędu) reprezentują formuły w skolemowej postaci normalnej (zob. wykład dotyczący postaci normalnych i prefiksowych).
 - Tak więc, np. klauzula $\{\neg P(x), Q(x)\}$ reprezentuje formułę $\forall x \forall y (\neg P(x) \vee Q(x))$ lub, co na jedno wychodzi, formułę $\forall x \forall y (P(x) \rightarrow Q(x))$.
-
- Podamy regułę rezolucji dla języka logiki pierwszego rzędu.
 - Zakładamy, że w języku tym występują stałe indywidualne, predykaty oraz symbole funkcyjne.
 - Nie uwzględniamy predykatu identyczności (wymaga on specjalnego potraktowania).

Reguła rezolucji

Niech C_1 i C_2 będą dwiema klauzulami, które nie mają żadnych wspólnych zmiennych i są postaci:

- 1 $D_1 \cup \{P(t_1^1, \dots, t_1^k), \dots, P(t_n^1, \dots, t_n^k)\}$ oraz
- 2 $D_2 \cup \{\neg P(s_1^1, \dots, s_1^k), \dots, \neg P(s_n^1, \dots, s_n^k)\}$, odpowiednio.

Jeśli σ jest najbardziej ogólnym unifikatorem dla

$$\{P(t_1^1, \dots, t_1^k), \dots, P(t_n^1, \dots, t_n^k), P(s_1^1, \dots, s_1^k), \dots, P(s_m^1, \dots, s_m^k)\},$$

to $D_1\sigma \cup D_2\sigma$ jest *rezolwentą* dla C_1 i C_2 .

Reguła rezolucji

Dowodem rezolucyjnym klauzuli C ze zbioru formuł S nazywamy każdy skończony ciąg klauzul C_1, \dots, C_n taki, że:

- 1 C jest identyczna z C_n
 - 2 każda klauzula C_i ($1 \leq i \leq n$) jest albo elementem zbioru S albo rezolwentą pewnych klauzul C_j oraz C_k dla $j, k < i$.
-
- Jeśli istnieje dowód rezolucyjny C z S , to mówimy, że C jest *rezolucyjnie dowodliwa* z S i oznaczamy ten fakt przez $S \vdash_R C$.
 - Każdy dowód rezolucyjny klauzuli pustej \square ze zbioru S nazywamy *rezolucyjną refutacją* S . Jeżeli istnieje rezolucyjna refutacja S , to mówimy, że S jest *rezolucyjnie odrzucalny* i oznaczamy ten fakt przez $S \vdash_R \square$.

Reguła rezolucji

Rezolucyjnym drzewem dowodowym klauzuli C ze zbioru S nazywamy każde drzewo dwójkowe T o następujących własnościach:

- 1 korzeniem T jest C
- 2 liśćmi T są pewne elementy zbioru S
- 3 pozostałe (oprócz korzenia i liści) wierzchołki T są klauzulami
- 4 bezpośrednimi następnikami wierzchołka D nie będącego liściem są klauzule D_1 oraz D_2 , których rezolwentą jest D .

- Niech $res(S)$ będzie zbiorem zawierający wszystkie elementy S oraz rezolwenty wszystkich par elementów S .
- Dla $n \geq 1$, niech $res_{n+1} = res(res_n(S))$. Wreszcie, niech $\mathcal{R}(S)$ będzie sumą wszystkich zbiorów $res(S)$.
- Zbiór $\mathcal{R}(S)$ nazywamy *domknięciem rezolucyjnym* zbioru S .

Przykład 8

Rezolwentą klauzul:

- $C_1 = \{Q(x), \neg R(y), P(x, y), P(f(z), f(z))\}$
- $C_2 = \{\neg N(u), \neg R(w), \neg P(f(a), f(a)), \neg P(f(w), f(w))\}$

jest klauzula: $C_3 = \{Q(f(a)), \neg R(f(a)), \neg N(u), \neg R(a)\}$. Albowiem:

- $C_1 = \{Q(x), \neg R(y)\} \cup \{P(x, y), P(f(z), f(z))\}$
- $C_2 = \{\neg N(u), \neg R(w)\} \cup \{\neg P(f(a), f(a)), \neg P(f(w), f(w))\}$
- zastosowanie najbardziej ogólnego unifikatora
 $\sigma = \{x \mapsto f(a), y \mapsto f(a), z \mapsto a, w \mapsto a\}$ dla uzgodnienia zbioru literałów $\{P(x, y), P(f(z), f(z)), P(f(a), f(a)), P(f(w), f(w))\}$ daje:
 - $\{Q(x), \neg R(y)\}\sigma = \{Q(f(a)), \neg R(f(a))\}$
 - $\{\neg N(u), \neg R(w)\}\sigma = \{\neg N(u), \neg R(a)\}$.

Przykład 9

Pokażemy, że warunki przechodności i symetrii, tj. warunki:

$$\forall x \forall y \forall z ((P(x, y) \wedge P(y, z)) \rightarrow P(x, z))$$

$$\forall x \forall y (P(x, y) \rightarrow P(y, x))$$

implikują następujący warunek (euklidesowości):

$$\forall x \forall y \forall z ((P(x, y) \wedge P(z, y)) \rightarrow P(x, z)).$$

Powyższe warunki mają następujące reprezentacje w postaci klauzul (po rozdeleniu zmiennych w przesłankach):

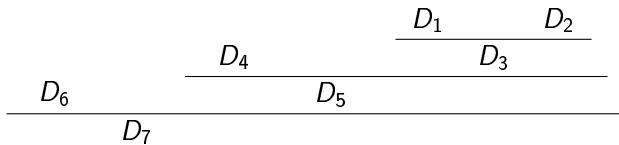
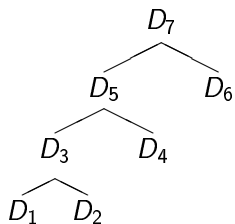
- 1 $C_1 = \{\neg P(x, y), \neg P(y, z), P(x, z)\}$
- 2 $C_2 = \{\neg P(u, v), P(v, u)\}$
- 3 $C_3 = \{\neg P(x, y), \neg P(z, y), P(x, z)\}$.

Przykład 9

Dowód rezolucyjny C_3 z C_1 oraz C_2 jest następującym ciągiem klauzul D_1, \dots, D_7 :

- 1 $D_1 = C_1 = \{\neg P(x, y), \neg P(y, z), \underline{P(x, z)}\}$
- 2 $D_2 = C_2\{u \mapsto x, v \mapsto z\} = \{\neg \underline{P(u, v)}, P(v, u)\}\{u \mapsto x, v \mapsto z\} = \{\underline{\neg P(x, z)}, P(z, x)\}$
- 3 $D_3 = \{\neg P(x, y), \neg P(y, z), \underline{P(z, x)}\}$ rezolwenta D_1 oraz D_2
- 4 $D_4 = C_2\{u \mapsto z, v \mapsto x\} = \{\neg \underline{P(u, v)}, P(v, u)\}\{u \mapsto z, v \mapsto x\} = \{\underline{\neg P(z, x)}, P(x, z)\}$
- 5 $D_5 = \{\neg P(x, y), \underline{\neg P(y, z)}, P(x, z)\}$ rezolwenta D_3 i D_4
- 6 $D_6 = C_2\{u \mapsto z, v \mapsto y\} = \{\neg P(u, v), \underline{P(v, u)}\}\{u \mapsto z, v \mapsto y\} = \{\neg P(z, y), \underline{P(y, z)}\}$
- 7 $D_7 = \{\neg P(x, y), \neg P(z, y), P(x, z)\} = C_3$ rezolwenta D_5 i D_6 .

Przykład 9: rezolucyjne drzewo dowodowe

Trafność i pełność metody rezolucji

- **Twierdzenie Herbranda.** Zbiór S klauzul (języka pierwszego rzędu) jest niespełnialny wtedy i tylko wtedy, gdy niespełnialny jest pewien skończony zbiór klauzul, będących bazowymi instancjami (klauzulami ustalonymi) klauzul z S .
 - Twierdzenie Herbranda pozwala zatem zredukować problem spełnialności w logice pierwszego rzędu do problemu spełnialności w rachunku zdań.
-
- **Twierdzenie o trafności rezolucji w logice pierwszego rzędu.** Dla dowolnego zbioru formuł S , jeśli $\square \in \mathcal{R}(S)$, to S nie jest spełnialny.
 - **Twierdzenie o pełności rezolucji w logice pierwszego rzędu.** Niech A będzie dowolnym zdaniem języka logiki pierwszego rzędu w skolemowej postaci normalnej. Jeśli A jest niespełnialne, to $\square \in \mathcal{R}(A)$.

Pożytki z unifikacji

Z procedury unifikacji korzystamy m.in. w metodzie tablic analitycznych ze zmiennymi wolnymi.

- Jeśli T jest tablicą analityczną, a σ podstawieniem wolnym dla wszystkich formuł w T , to mówimy, że σ jest *wolne dla T* .
- **Reguła podstawień.** Jeśli T jest tablicą analityczną, a σ jest wolne dla T , to $T\sigma$ też jest tablicą analityczną (tu $T\sigma = \{\Phi\sigma : \Phi \in T\}$).
- **Reguła dla γ -formuł:** $\frac{\gamma}{\gamma(x)}$ dla zmiennej wolnej x (która nie występuje jako związana w tablicy).
- **Reguła dla δ -formuł:** $\frac{\delta}{\delta(f(x_1, \dots, x_n))}$, gdzie f jest nowym symbolem funkcyjnym, zaś x_1, \dots, x_n są wszystkimi zmiennymi wolnymi na rozważanej gałęzi.

$\exists z \forall x R(x, z, f(x, z)) \rightarrow \exists z \forall x \exists y R(x, z, y)$ jest tezą tablicową:

1.	$\neg(\exists z \forall x R(x, z, f(x, z)) \rightarrow \exists z \forall x \exists y R(x, z, y))$	
2.	$\exists z \forall x R(x, z, f(x, z))$	1 : α
3.	$\neg \exists z \forall x \exists y R(x, z, y)$	1 : α
4.	$\forall x R(x, a, f(x, a))$	2 : δ, a
5.	$\neg \forall x \exists y R(x, x_1, y)$	3 : γ, x_1
6.	$\neg \exists y R(g(x_1), x_1, y)$	5 : δ, g
7.	$R(x_2, a, f(x_2, a))$	4 : γ, x_2
8.	$\neg R(g(x_1), x_1, x_3)$	6 : γ, x_3

Podstawienie $\sigma = \{x_1 \mapsto a, x_2 \mapsto g(a), x_3 \mapsto f(g(a), a)\}$ przekształca formuły 7 i 8 w parę zdań wzajemnie sprzecznych, co pozwala zamknąć gałąź (a więc i całą tablicę).

Literatura

- Baader, F., Snyder, W. 2001. Unification theory. W: *Handbook of Automated Reasoning.*, 446–533.
- Bachmair, L., Ganzinger, H. 2001. Resolution theorem proving. W: *Handbook of Automated Reasoning.*, 19–99.
- Ben-Ari, M. 2005. *Logika matematyczna w informatyce.* Wydawnictwa Naukowo Techniczne.
- Fitting, M. 1990. *First-Order Logic and Automated Theorem Proving.* Springer Verlag, New York Berlin Heidelberg London Paris Tokyo Hong Kong.
- *Handbook of Automated Reasoning.* 2001. A. Robinson, A. Voronkov (eds.), Elsevier, Amsterdam London New York Oxford Paris Shannon Tokyo, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.

Literatura

- *Handbook of Tableau Methods*. 1999. Edited by: D'Agostino, M., Gabbay, D.M., Hähnle, R., Posegga, J., Kluwer Academic Publishers, Dordrecht Boston London.
- Hedman, S. 2004. *A first course in logic*. Oxford University Press.
- Letz, R. 1990. First-order tableau methods. W: *Handbook of Tableau Methods*, 125–196.
- Marciszewski, W., Murawski, R. 1995. *Mechanization of Reasoning in a Historical Perspective*. Rodopi, Amsterdam – Atlanta.
- Nerode, A., Shore, R.A. 1997. *Logic for applications*. Springer.